

התעצמות צבא סוריה - איום לישראל

עדן כדורי, יהושע קליסקי וטל אברהם² | 10 באוגוסט, 2023

בשנה האחרונה עובר הצבא הסורי, שנפגע מאד במהלך מלחמת האזרחים, תהליכי שיקום מואצים, במקביל לשיקום האזרחי במדינה, ובהכרח גם על חשבוננו. על אף שצבא סוריה מתמודד עם אתגרים רבים ועודנו רחוק מלהיות איום מידי על ישראל, במאמר זה נבחנים מאמצי ההתעצמות שלו, המציבים בחלקם כבר כעת פוטנציאל לאיום אסטרטגי אשר יש להכיר בו: במישור הקונבנציונאלי - יכולות טילאות, כטב"מים והגנה אווירית; ובמישור הבלתי קונבנציונאלי - יכולת תקיפה בנשק כימי; וייתכן אף שאיפות לפיתוח יכולות גרעיניות. לבסוף יסוכם המאמר בהמלצות לישראל בראי איומים אלו, שעיקרם הגדרת קווים אדומים להתעצמות הסורית, שילוב פעילות המערכה שבין המלחמות (מב"מ) במענה לחצייתם ומינוף הקשרים עם מדינות באזור לפעולה נגד התגברות האיום על בסיס אינטרסים רלוונטיים משותפים.

צבאה של סוריה, שנבנה לאורך שנים כשאחד מיעדיו המרכזיים הוא הכרעת צה"ל במלחמה, הציב בפני מדינת ישראל טרם מלחמת האזרחים איום ביטחוני משמעותי. הצבא הסורי היה עוצמתי ומסודר, שכלל כ-300,000 חיילים וכן ארסנל נשק קונבנציונאלי – בדגש על טילי קרקע-קרקע (טק"ק) וטילי קרקע-אוויר (טק"א), טילים נגד טנקים (נ"ט), כלי טיס בלתי מאוישים (כטב"מים), טילי חוף ים (טח"י) מתקדמים ומערכות הגנה אווירית; ובנוסף כלל הארסנל נשק בלתי קונבנציונאלי – נשק כימי. סוריה אף פנתה לפיתוח יכולות גרעיניות ובדיר-אזור נבנה כור גרעיני, אשר הושמד בשנת 2007. לאורך השנים התעצם הצבא הסורי באמצעות רכש אמל"ח ממדינות אחרות וייצור עצמי. מוערך כי טרום המלחמה, היה "המרכז למחקרים מדעיים", "סרס" (SSRC, ובראשי התיבות בצרפתית CERS), הכפוף למשרד ההגנה הסורי והאמון על ייצור ופיתוח אמל"ח עבור הצבא, אחד ממרכזי המחקר ופיתוח המתקדמים במזרח התיכון. שיתופי הפעולה הצבאיים עם איראן, רוסיה וצפון קוריאה התפתחו במידה ניכרת בעשור הראשון של שנות ה-2000 וסייעו לסוריה להפוך למוקד ידע מרכזי בתחומי ייצור אמל"ח ודיוק הטילים. [איראן וסוריה חתמו בשנת 2006 על הסכם שיתוף פעולה צבאי](#) לחיזוק שותפות צבאית ארוכת טווח ממוסדת להגנה מ"איומים משותפים" (ארצות הברית וישראל).

¹ הכותבים מודים לד"ר כרמית ולנסי על ההכוונה והערות המועילות, ולנעמי בנדה על איסוף חומרים עבור המאמר.

² טל אברהם הוא מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי. טל שירת בעבר כקצין באגף המודיעין של צה"ל.

במסגרת הסכם זה העבירה איראן בשנת 2007 כמיליארד דולר עבור פיתוח ייצור טק"ק על אדמת סוריה.

במהלך מלחמת האזרחים הגדיר מחדש המשטר בסוריה את יעדיו והעדפותיו, ומשרד ההגנה והצבא עברו להתמקד בלחימה הפנימית. כך, במקום התחמשות באמל"ח מתקדם ובאימונים שנועדו להיערך מערכה כנגד ישראל, הצבא נזקק לנשק קל, קרי רובים פשוטים ופצצות מרגמה, ועסק בעיקר בלחימה נגד קבוצות מורדים סורים ו'המדינה האסלאמית'. בה בעת, הצבא נחלש עקב צמצום כוח האדם כתוצאה מעריקות ומות חיילים, הפיחות במשאבים והנזק שנגרם למערכות אמל"ח מתקדמות.

עם דעיכתה של מלחמת האזרחים, בפרט [בשנים 2015-2018 בוצעו שינויים רבים במבנה הצבא הסורי בשיתוף רוסיה ואיראן](#). מאז 2018, חידש הצבא את ההתעצמות ואת תוכנית ההדרכה השנתית למוכנות למלחמה נגד ישראל, תוך ניסיון להגביר עצמאות. המשטר מעביר משאבים רבים [לשיקום הצבא הסורי](#) ומתבצעים צעדי ארגון מחדש ובניין כוח, ובכלל זאת מינויים חדשים. זאת, על רקע השינויים החיוביים שנרשמו בשנים האחרונות לזכות משטרו של בשאר אל-אסד. הנשיא אסד מבסס את ריבונותו במדינה ושולט כיום בכ-65 אחוזים משטחה, וכן חווה רנסנס דיפלומטי, קרי [חזרתו לקשרים דיפלומטיים עם רבות ממדינות ערב](#) אחרי שנות ניתוק במהלך המלחמה. התפתחות זו הגיעה לשיא עם חזרתו לשורות הלילה הערבית, בעוד מדינות ערב שואפות לסייע בשיקום סוריה. הסיוע הבין-ערבי יתורגם ככל הנראה ובעתיד הנראה לעין גם להמשך שיקום הצבא הסורי והתעצמותו, ויוגש בעוד מדינות מערביות, בהובלת ארצות הברית, דבקות במדיניות החרם והסנקציות על המשטר.

אמנם בעשור האחרון רווחת בחינתה של סוריה על ידי ישראל כחלק מהציר הרדיקאלי האזורי, המובל על ידי איראן, ובדגש על ההתבססות האיראנית בשטח סוריה, פעילות המליציות השיעיות במדינה וחלקה של סוריה בהתעצמות חזבאללה. על רקע זה נשכח במידת מה האיום שמציב הצבא הסורי המתחזק. [שיגור טיל הנ"מ מסוריה לעבר ישראל בתחילת יולי 2023](#), בתגובה לתקיפה אווירית שיוחסה לישראל, היווה תזכורת לאיום הנשקף מכיוון זה.

מאמצי ההתעצמות של הצבא הסורי

טילאות, כטב"מים והגנה אווירית (הגנ"א)

לאחר מלחמת לבנון הראשונה ב-1982 ("שלוש הגלילות") והשמדת מערך הטק"א הסורי בידו חיל האוויר במבצע ["ערצב 19"](#), הוחלט בסוריה להקים ולבסס כוח טילים בליסטים ניכר, עם יכולת פגיעה מדויקת ברדיוס של 10 מ'. המערך היה מבוסס תחילה על טילי סקאד C רוסיים וטילי נון-דונג צפון-קוריאנים, והפעילות התרכזת בפרויקט 99 במרכז למחקרים מדעיים – "סרס". [תחת מרכז "סרס", מגזר 4 אמן על פרויקט הטילאות הסורי](#). פרויקט 99 הוא האמן על ייצור ופיתוח טילי הסקאד, בשיתוף פעולה עם צפון קוריאה – פרויקט, [שלפי הדיווחים](#),

מנוהל בתשתיות תת-קרקעיות; מוערך כי פרויקט 702, האמון על ייצור מנועי טילים מבוססי הודף מוצק, כולל ה-M600; סניף 340 ומכון 1000, מתמחים באלקטרוניקה, במחקר ופיתוח ובפיתוח מערכות ניווט והנחייה עבור כלל האמל"ח המיוצר על ידי "סרס"; מכון 4000 וסניף 650 אמונים על פיתוח טכנולוגיות כטב"מים. עוד ב-2014, בעיצומה של מלחמת האזרחים, [דווח על חזרה לייצור טילים ורקטות לטווח ארוך ובינוני בסוריה](#) כבקצב שלפני תחילת המלחמה, על ידי "מרכז סרס". [בשנת 2016 ראש אמ"ן דאז דיווח](#) כי סוריה חידשה את ייצור טילי ה-M600 - לטווח של 300 ק"מ, שהינו שדרוג שביצע מרכז "סרס" ל"פאתח-110" האיראני. על מנת לפגוע ביכולות טילאות אלה וכן בשיתוף הפעולה בין המרכז לאיראן, [ד"ר עזיז אסבר, ראש מגזר 4, חוסל באוגוסט 2018 בפעולה המיוחדת לישראל](#). זאת, בנוסף לתקיפות אוויריות חוזרות ונשנות של ישראל לאורך השנים על אתרי המרכז.

"מרכז סרס" מספק גם אמל"ח לחזבאללה. בשלהי 2022 אף [פורסם כי איראן מנהלת קשרים עסקיים ישירות עם גורמי מרכז סרס](#) על מנת לחמש את שלוחותיה. מוערך כי בעשור האחרון רשם "מרכז סרס" קפיצת מדרגה ביכולות שלו, בדגש על האמל"ח המדויק וייצור כטב"מים וטילי שיט, שיכולים להגיע טווח של עד 2,000 ק"מ. איראן מסייעת ל"מרכז סרס" בהעברת ציוד לייצור אמל"ח, מימון ושירותי ייעוץ. בנוסף, בתגובה לתקיפות האוויריות התכופות הפוקדות את סוריה, "מרכז סרס" הקים תשתיות תת-קרקעיות להגנה על יכולות הייצור.

כמות האמל"ח שבידי הצבא הסורי כיום איננה ידועה, אך ניתן להעריך כי נמצאים בידיו מאות פריטים, בדגש על רקטות. המשמעותיים ביותר הם טילי הסקאד, טילי חוף הים הרוסיים – היאחונט, רקטות מסוג M302 מתוצרת סורית, ומסוג M600, המכונות גם "תישרין". עדויות ליכולות צבא סוריה התקבלו כבר בשנת 2013, כאשר [הסורים שקלו תגובה](#) באמצעות טילי M600 לתקיפות אוויריות במדינה, וביוני 2018 אף שוגרו לעבר ישראל שני טילי SS21, שנחתו בשטח סוריה.

אשר לכטב"מים, פרט ליכולות הייצור העצמי דווח בשנים האחרונות על אודות הצטיידות בכטב"מים מתקדמים מתוצרת איראנית ורוסית. במהלך מלחמת האזרחים, הצבא הסורי [שכלל את יכולות השימוש בכטב"מים בשדה הקרב](#), בדגש על כטב"מי איסוף עבור תקיפה מדויקת. בתוך כך נצפה שימוש [בלא פחות משישה סוגים שונים של כטב"מים איראניים מתקדמים](#) למטרות איסוף, אחד מהם מדגם אבאביל-3. אלו יכולים בקלות יחסית לשמש גם למטרות תקיפה. בנוסף, [במהלך המלחמה מטוסים סורים הוסבו בסיוע רוסי לכטב"מים בעלי יכולת נשיאת נשק כימי](#). במקביל, ניתן לצפות בשנים האחרונות בתעוזה גוברת בשימוש בכלים אלה גם מול ישראל. לצד [מספר אירועי חדירות כטב"מים סוריים לשטחי ישראל](#) במהלך מלחמת האזרחים (שלא ניתן לקבוע האם היו מכוונות), [באפריל האחרון שוגר כטב"מ איראני מסוריה](#), ככל הנראה בתגובה לתקיפות אוויריות המיוחסות לישראל. אומנם נחשד כי השיגור היה בהובלה איראנית, אך גובר החשד כי המשטר הסורי אפשר שיגור זה כפעולת נקם – מה שעשוי להצביע על נכונות של המשטר לאפשר פעולות נקם דומות בעתיד, או להובילן.

מאז 2018, פוטנציאל העברת מערכת ה-S300 לידי צבא סוריה נחשב איום מרכזי על חופש הפעולה האווירי של ישראל בשמי סוריה. אך מערך ההגנה האווירית הסורי כולל כיום בעיקר מערכות רוסיות ותיקות, שאינן מהוות איום על חופש פעולה זה. אמנם, [הוצאת המערכת מסוריה באוגוסט 2022](#) (שהייתה בידיים רוסיות) עקב המלחמה באוקראינה אינה מבטלת את הסיכון להתחמשות במערכת זו או דומות לה בעתיד, אך ככל הנראה היא דוחה אותו. על רקע זה של הוצאת המערכת מסוריה, שיתוף הפעולה האיראני-סורי בהצטיידות במערכות הגנ"א התעצם בשנה האחרונה במידה ניכרת. [איראן בעלת סד"כ טילי נגד-מטוסים](#) (נ"מ) מתקדם שיכול לשפר משמעותית את הסד"כ הסורי. [בחודש מאי 2023 הודיעה איראן](#) על אודות אספקה לסוריה של מערכות הגנ"א מתקדמות מסוג ח'רדאד 15 וכוונות להמשיך ולהעביר מערכות מתקדמות.

יכולת תקיפה באמצעות נשק כימי

[החל משנות ה-80 של המאה העשרים, סוריה פיתחה נשק כימי כמענה לחוסר יכולות הצבא הסורי להתמודד עם חיל השריון וחיל האוויר הישראליים באופן סימטרי](#). בסיוע איראן וצפון קוריאה, סוריה פיתחה נשק זה כנשק אסטרטגי, למטרות הרתעה ובפרט מול האיום הישראלי. עם זאת, עם תחילת מלחמת האזרחים נקט המשטר הסורי שימוש בנשק הכימי נגד המורדים. לאחר שנשיא ארצות הברית דאז, ברק אובמה, הציב "קו אדום" ואיים בתקיפה בסוריה אם המשטר יעשה שימוש בחל"כ, [באוגוסט 2013 הותקפה בנו עציבים אוכלוסייה אזרחית בעוט'יה](#), ומוערך שמספר ההרוגים, ובכללם נשים וילדים, היה כ-1400 נפש.

על רקע איומי ארצות הברית לתקוף בסוריה בתגובה לשימוש שיעשה המשטר בנשק כימי, [בספטמבר 2013 נחתם הסכם בין רוסיה לארצות הברית שלפיו סוריה תתפרק מכל מאגרי הנשק הכימי שלה](#) וכן יפורקו מתקני הייצור. למשטר אסד ניתנו שבעה ימים להכריז על כל האתרים בהם קיים נשק כימי או ציוד נלווה. [מכון במרכז "סרס", מכון הביולוגיה והכימיה בראשות זהיר פצילון, היה אחראי על פיתוח וייצור הנשק הכימי בסוריה](#) לאורך המלחמה, ועל כן מרבית מאמצי פירוק הנשק התמקדו בו. הנשק המיוצר במכון נועד להרכבה לאחר מכן על פלטפורמות כגון טק"ק, ארטילריה, רקטות ופצצות אוויריות, שחלקן מיוצרות אף הן ב"מרכז סרס", בדגש על מגזר 4. בנוסף, תחת [המרכז פעלה גם יחידה 450](#) בפקודו של עיסאן עבאס – יחידה חשאית האמונה על אחסנה, שינוע והרכבה של הנשק הכימי על פלטפורמות שיגור שונות. סוריה הצטרפה לארגון ה-OPCW (Organization for the Prohibition of Chemical Weapons) ועד אמצע 2014, הסתיים על פי המעצמות תהליך הפירוק, [במהלכו פורקו כ-1,300 טונות חל"כ](#). עם זאת, דווח כי לפני תהליך הפירוק [יחידה 450 פיזרה את מצבורי הנשק הכימי של סוריה בכ-20-50 אתרים שונים](#) ברחבי המדינה. בנוסף, ארגון ה-OPCW הצהיר מספר פעמים כי המשטר לא הכריז על כל מאגרי הנשק הכימי שברשותו, וכי סוריה מחזיקה במצבורי חל"כ שלא פורקו, בכמויות שאינן ידועות.

בשנים שלאחר מכן, במהלך הלחימה הפנימית, הפעיל משטר אסד חל"כ במספר מקרים. עיקר השימוש היה בגז כלור (שלא נכלל בהסכם הפירוק, אך אמנת הנשק הכימי שאליה סוריה הצטרפה במסגרת ההסכם אוסרת על שימוש בגז זה כנשק) ונרשם שימוש גם בגז סארין. [באפריל 2017 המשטר השתמש שוב בסארין כנגד אזרחים במתקפה בח'אן שיחון](#) תוך גרימת אבדות כבדות בנפש וארצות הברית, בראשות ממשל טראמפ, אף תקפה בסוריה בעקבות זאת - לראשונה מתחילת מלחמת האזרחים. שנה לאחר מכן התבצעה תקיפה דומה בנשק כימי, שגררה תגובה של הקואליציה של ארצות הברית, בריטניה וצרפת. במסגרת תגובה זו נפגע בין היתר מרכז המחקר "ברזה" של "סרס" בדמשק, שבו [לפי דיווחים קודמים](#), הנשק הכימי מורכב על פלטפורמות ארטילריה וטק"ק. לאחר התקיפה, משרד ההגנה האמריקאי הצהיר כי תכנית הנשק הכימי הסורית נפגעה משמעותית ו"חזרה שנים לאחור", אך גם הדגיש כי נותרה תשתית לייצור נשק כזה.

ואכן, ב-2018 וב-2020 [דווח במספר מקורות כי מרכז "סרס" פעל על מנת לייבא חומרים אסורים אשר עלולים לשמש לייצור סארין](#), מחברות בגרמניה, בבלגיה ויתכן שממדינות נוספות. זאת, כבר החל משנת 2014 - אותה השנה שבה הסתיים תהליך פירוק הנשק. בשנים 2020 ו-2021 [דווח במקורות זרים כי ישראל תקפה בסוריה מתקנים שזוהו כמתקני פיתוח וייצור חל"כ](#), וכי יש אתרים חשודים נוספים. מכון 3000 תחת מרכז "סרס", ששמו שונה ל"מכון 6000" כדי להסתיר את פעילותו, עדיין פעיל. מוערך שגם יחידה 450 עודנה קיימת בתצורה עדכנית. יתר על כן, ברשות "מרכז סרס" חברות קש רבות, שבאמצעותן המכון מייבא חומרים אסורים הדרושים או חומרים בעלי שימוש כפול (dual-use) לייצור סארין וגזים רעילים נוספים.

משמעות הדברים היא, כי לא זו בלבד שסוריה עודנה מחזיקה בנשק כימי, אלא שתכנית הנשק הכימי שלה עדיין בתוקף, יתכן שלשם הרתעת ישראל ואויבים חיצוניים אחרים. גם בחודשים האחרונים, [הא"ם וארגון ה-OPCW חזרו מספר פעמים על ההערכה שסוריה טרם הכריזה על כל אתרי החל"כ שלה](#), וקראו למשטר לשתף פעולה עם צוותי החקירה של הארגון. במהלך שנות מלחמת האזרחים, האיחוד האירופי, ארצות הברית ומדינות נוספות השיתו סנקציות נגד חברות, גופים ואישים הקושרים לתכנית הנשק הכימי הסורית ([כולל עובדים רבים במרכז "סרס"](#) וגורמי משטר אסד), התקפות עד היום. כמו כן, במאי 2023 נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן [קרא למדינות נוספות לצאת נגד השימוש של סוריה בסארין ובכלור](#). עם זאת, לא ברור אם המשטר מחזיק בעת הנוכחית ביכולות לייצור חל"כ בקנה מידה תעשייתי, אך נראה שבידיו מאגרי חל"כ שלא הושמדו וכן ידע, כוונות ופוטנציאל לייצור נוסף, כמו גם פלטפורמות שיגור שונות - טילי הסקאד, טילי SS21, רקטות שונות ואף מטוסי קרב, בעיקר מטוסי מיג 21.

נשק גרעיני בידי הצבא הסורי

פעילות אינטנסיבית וחשאית נעשתה בסוריה החל מסוף שנות ה-70, בפיקוח הרשות הסורית לאנרגיה אטומית (רסא"א) ובשיתוף מדענים מצפון קוריאה. בראש רסא"א עומד משנת 1994 הד"ר איברהים עות'מן, המעורב בחלק גדול מהמחקרים המבוצעים בארגון זה. התוכנית

הגרעינית נועדה לבניית כור פלוטוגני, המשמש להפקת חומר גרעיני בקיע, לשם ייצור אפשרי של נשק גרעיני מבוסס חומר בקיע מסוג פלוטוניום. פעילות זו, שנחשפה באקראי וקיבלה תיקוף במאמצים משותפים של אמ"ן, המוסד וחוקרים ממשד ראש הממשלה בישראל, הביאה לסיכולו בתקיפה אווירית של הכור בדיר-א-זור בשנת 2007. יצוין כי כבר ב-2007 אותרה פעילות מחקרית גלויה של חוקרי רסא"א לגבי האפשרויות ליישם טכנולוגיות [לייזר](#) להעשרת האורניום הטבעי וקבלת החומר הבקיע, אך לא ידועה פעילות המשך בנושא הגרעיני בהיבטים של ניסיונות העשרה (בלייזר או בצנטריפוגות) או בייצור פלוטוניום.

[ידיעות שהופיעו בשנת 2013](#) מצביעות על כך כי סוריה צברה עד כ-50 טון אורניום טבעי, שנועדו לשמש חומר גלם לייצור מוטות דלק להפעלת כור גרעיני וליצירת פלוטוניום. [כמות אורניום זו מספיקה לייצור שלוש עד חמש פצצות](#). הפלוטוניום, שהוא חומר בקיע מהווה תוצר לוואי של המוטות המוקרנים ומשמש בסיס לנשק גרעיני. בנוסף, ניתן להפיק בתהליכים מורכבים מהאורניום הטבעי אורניום מועשר, שאף הוא חומר בקיע העשרה וממנו ניתן לייצר ראש נפץ גרעיני. פעילות זו הינה הבסיס לבנית ארסנל גרעיני משמעותי ביותר, מבוסס אורניום מועשר, או בסיס לנשק גרעיני מבוסס פלוטוניום. מיקום החומר איננו ידוע בוודאות.

בנוסף, מתקיימת פעילות ניכרת של חוקרי רסא"א בתחום פיזיקת הפלזמה, עם "קריצה" להפקת נייטרונים. (ניטרון - אחד מרכיבי גרעין האטום, יחד עם הפרוטונים. תפוקת נייטרונים גדולה נדרשת לייזום ולהאצת תהליכים גרעיניים). פיזיקת הפלזמה היא כלי מרכזי במחקר העוסק באנרגיה גרעינית, שפעמים רבות מעיד על שאיפות להשגת היתוך גרעיני מבוקר. המוטיבציה של חוקרים בתחום זה היא לחקור ניסיונית תהליכים פיזיקליים בלחצים ובטמפרטורות גבוהות, במטרה לקבל ערכים ניסיוניים ופרמטרים קריטיים הנדרשים לחישוב יעילות נשק גרעיני ואולי בעתיד גם נשק תרמו-גרעיני. מוטיבציה נוספת היא למצוא מקור יעיל להפקת נייטרונים לשם הגברת יעילות התהליך הגרעיני - הפקת תהליך גרעיני תוך ניצול מירבי של החומר הבקיע עם אבדן מינימלי.

פעילות זו מלמדת על אודות שאיפות גרעיניות של המשטר הסורי - רצון לייצר "מוצרי מדף" לשימוש ביום פקודה. נראה כי המחקר בנושא הינו מתקדם ביותר עקב היכולת המדעית הגבוהה של החוקרים, שהבולטים הם מוחמד עאקל יונס ([M. Akeel](#)), ומוחמד איסמעיל ([M. Ismael](#)). מדובר בעבודה בשיתוף פעולה עם חוקרים ממכונים בינלאומיים מובילים.

פרט לידיעות על אודות פעילות חוקרי רסא"א, אין ידיעות מהימנות מהשנים האחרונות לגבי סטטוס תוכנית הגרעין הסורית, באם עדיין קיימת. העדות האחרונה הנוגעת לכוונות הצטיידות של המשטר בנשק גרעיני התקבלה בשנת 2018, אז טענו גורמי אפוזיציה סורים כי הנשיא אסד מתכנן לבנות כור או מתקני העשרה [בתמיכה איראנית](#). הן הידע המצוי בידי המשטר והן כמות האורניום הטבעי שעדיין מצוי בסוריה מטרידים בראי ניסיונות עתידיים להחיות את תוכנית הגרעין. ידיעות אלו מטרידות גם בשל הקשר ההדוק בין המשטר הסורי למשטר

האיראני והאפשרויות לשיתוף פעולה הדדי בתחום, כולל העברת האורניום הטבעי לאיראן כמחווה עבור הסיוע בדיכוי המורדים באסד.

אתגרים לשיקום הצבא

האתגר לשיקום הצבא והמעכב המרכזי את התהליך, כמו גם את שיקום סוריה בכלל, [הוא המצב הכלכלי בסוריה. כלכלת סוריה הגיעה השנה לשפל מאז תחילת מלחמת האזרחים](#) ומתמודדת עם אינפלציה גבוהה, משבר מט"ח ומחסור חמור בדלק. המשבר הכלכלי נמשך מאז 2019, גם בהשפעת המשבר הכלכלי בלבנון. גם משבר הקורונה, הסנקציות הבינלאומיות והמלחמה באוקראינה פגעו בכלכלה הסורית, העמיקו את המחסור בדלק והסיטו את הקשב והמשאבים הרוסיים מסוריה לאוקראינה. במקביל, האטה במשלוחי נפט מאיראן לסוריה פגעה משמעותית במצב הכלכלי של המשטר.

בנוסף למשבר הכלכלי, [הצבא הסורי מתמודד עם מחסור בכוח אדם](#). הכוחות הקיימים, שחלקם הם מורדים לשעבר שסופחו לצבא, מאתגרים מבחינת נאמנות, הכשרה מבצעית ויעילות קרבית. עם זאת, ניכר כי המשטר, בשיתוף רוסיה ואיראן, [מקיים צעדים רבים על מנת להחזיר את הצבא לכשירות מבצעית](#). בראשם גיוס והכשרה של חיילים, מינוי בכירים, ושגרת אימונים. מוערך כי הצבא הסורי חזר בשנים האחרונות להתאמן במסגרת תוכנית הדרכה, המיועדת להכשירו למלחמה נגד ישראל.

משמעויות והמלצות לישראל

הצבא הסורי עדיין רחוק מלהציב בפני ישראל איום אסטרטגי מדי. האתגרים להשתקמות המלאה הם רבים; מרכזיים ביניהם הם מחסור בכסף ובכוח אדם, שיאפשרו בניין כוח. אך יכולות ייצור האמל"ח של סוריה ומאמצי ההתעצמות של הצבא, גם באמצעות מערכות הגנ"א, לצד יכולות הנשק הכימי ופוטנציאל החזרה לתוכנית גרעינית – מסמנים כבר בעת זו איום מתהווה על מדינת ישראל. על כן, עליה להכיר בו ולהיערך לקראתו כבר בעת הנוכחית.

ראשית, על מערכת הביטחון בשיתוף הדרג המדיני להגדיר קווים אדומים – רובם כהגדרה פנימית בעבור מערכת הביטחון וחלקם באופן גלוי – להתעצמותה של סוריה, קרי קביעת כמויות וסוגי אמל"ח שישאל לא תוכל להכילם. הצבת קווים אדומים ברורים תסייע למערכת הביטחון לגבש תוכנית פעולה סדורה למניעת הפיכת סוריה לאיום אסטרטגי, וכן לייצר בהירות מול משטר אסד בעת פעולות שמתבצעות כיום נגד המשטר והצבא הסורי, ואף במקרים שלא התקיים שיתוף פעולה ישיר עם גורמי הציר השיעי. בתוך כך, על ישראל להגדיר התחמשות בנשק לא קונבנציונאלי כקו אדום ובאמל"ח מדויק ואסטרטגי ולהעברתו לחזבאללה ולאיראן בערוצים דיפלומטיים, באופן פומבי ובאמצעות מסרים ישירים ועקיפים למשטר הסורי.

בפרט, תוכנית הפעולה של מערכת הביטחון תוכל לכלול פגיעה ב"מרכז סרס" כמוקד התעצמות מרכזי – באמצעות מגוון כלים שאינם רק תקיפות אוויריות: ניתוח ומעקב אחר שרשראות אספקה ופגיעה בהן; קידום סנקציות מול ארצות הברית נגד אישים המעורבים בהתעצמות הצבאית; ופעולות דיפלומטיות ותודעתיות. פעולות אלו יכולות להשתלב במערכה שבין המלחמות (מב"ם), ומומלץ להציב במסגרתה יעדים ותכליות המתמקדים בסוריה, לצד היעדים המתמקדים בציר. יודגש כי פעולות אלה נדרשות רק ביחס לחציית הקווים האדומים שיוגדרו – קרי, המשך פעילות לגיבוש יכולות ייצור נשק בלתי קונבנציונאלי והתעצמות באמל"ח אסטרטגי, וכן מול שיתוף פעולה של סוריה עם איראן וחזבאללה כנעשה כיום. על מנת לייצר בהירות אסטרטגית מול המשטר הסורי, כדאי לאפשר לצבא להשתקם כל עוד מאמציו לא מסייעים להתעצמות האיראנית או חוצים את הקווים האדומים שתגדיר ישראל.

במקביל, ישראל יכולה להשתמש בקשריה עם מדינות ערב ולנצל את חזרתה של סוריה לליגה הערבית על מנת לקדם את שיקומה האזרחי של סוריה, "על חשבון" שיקומה הצבאי. נראה כי חזרתו של אסד לחיק העולם הערבי תעצים את השקעת המשאבים של מדינות ערב במאמצים לשקם את המשטר. ישראל יכולה לסייע בניתוב כספי השיקום למטרות אזרחיות, בין היתר, באמצעות מעקב מודיעיני אחר מנגנוני התעצמות של המשטר ואחר כוונותיו, וכן אחר השימוש בכספים שיועברו לרשותו. לשם כך, על ישראל לחזק את שיתוף הפעולה המודיעיני והמבצעי עם מדינות השלום הוותיקות ועם מדינות הנורמליזציה מהשנים האחרונות, ולגבש עימן מענה לאתגרים משותפים הנוגעים לסוריה.

עורכי הפרסום: ענת קורץ ואלדד שביט